

FRAMHEIM

Framheim ble brukt som overvintringshytte i Antarktis i perioden 28. januar 1911 til 30. januar 1912. Hytten ble etablert på isbarrieren i Hvalbukta, men er i dag forsvunnet i havet etter at isen kollapset en gang rundt 1960.

Tekst: Anders Bache, MiA

Framheim

Uranienborg sommeren 1910

Framheim ble tegnet av Jørgen Stubberud, som sammen med brødrene Harald og Hans, samt mannskap fra ekspedisjonen, konstruerte hytten utenfor Amundsens hjem på Svartskog sommeren 1910. Ved å bygge opp hytten før avgang, fikk de mulighet til å legge de ulike lemmene sammen før den ble lastet om bord på *Fram*. Dermed kunne de raskere sette den opp igjen når de var kommet til Antarktis.

Mannskapet fra Fram monterer Framheim i hagen til Amundsens på Svartskog.

Amundsen (i hvit dress) sammen med resten av mannskapet utenfor Framheim.
Fotos: Anders Beer Wilse, Nasjonalbiblioteket

Framheim stående ved flaggstangen i hagen på Svartskog. Foto: Anders Beer Wilse,
Nasjonalbiblioteket

Andreas Beck (venstre) og Hjalmar Fredrik Gjertsen inne i Framheim, før den ble demontert og lastet om bord på Fram. Foto: Anders Beer Wilse, Nasjonalbiblioteket

Framheim var 8 meter lang, 4 meter bred og 3 meter høy under mønet. Materialene kom fra Skedsmo Dampsag og Høvleris utsalg i Kristiania (Oslo).

Framheim var en lemhytte. Veggene bestod av 3 tommer tykke planker med luft mellom, satt sammen som lemmer. Det ble også isolert med cellulosepapp. Gulv og himling i rommene var doble, mens taket var enkelt. Lemveggene var satt inn med tjære, og taket var trukket med tjærepapp. For å holde på varmen ble både dører og vinduer laget ekstra tykke. Vinduet i det største rommet var tredobbelt, mens kjøkkenvinduet var dobbelt.

Hvalbukta 1911–1912

Etter at *Fram* ankom Hvalbukta i januar 1911, ble Framheim oppført 4 kilometer inn på isbarrieren, på ca. $78^{\circ}38'$ s.br., $163^{\circ}40'$ v.l. Det tok Olav Bjaaland og Jørgen Stubberud 10 dager å sette opp Framheim, og selve navnet var det Kristian Prestrud som kom på.

Ingen ekspedisjoner hadde tidligere reist en hytte på isbarrieren. I tilfelle isen skulle brenne eller at de på annen måte trengte å evakuere, hadde mannskapet en av livbåtene fra *Fram* liggende på isen. Rundt Framheim ble det også reist 14 store telt, som ble brukt til å huse både hundene, proviant og kull.

Mennene som overvintret med Amundsen i Framheim, fotografert i sledeklær foran døren. Øverst fra venstre: Oscar Wisting, Helmer Hanssen, Olav Bjaaland, Adolf Henrik Lindstrøm, Kristian Prestrud, Jørgen Stubberud, Hjalmar Johansen og Sverre Hassel. Foto: Norsk Polarinstitutt / Nasjonalbiblioteket

Framheims maskot var en opptrekkbar dukke med navn Olava. Hun bestod egentlig av to leketøysfigurer som ble pakket frem på St. Hansaften. I dagboken 5. juli 1911 skriver Amundsen: “St. Hansaften fikk vi blant meget rart åsså fått to leketøysfigurer. Den ene var en mekanisk akrobat, som kunne slå flikkflakk på den utrolikste måte. Den annen var et løst vokshode, forestillende det fæleste, gamle fruentimmer jei ennu har sett og hermed fulkte en løs kjole. . Etter noen dager ble dukkene “operert” sammen, hodet og kjolen ble satt på den mekaniske akrobat. ” Og så bejyntte moroen. Gamla jore flikkflakk bortover bore, så sjørtene sto henne om ørene. Helt anstændi kunne hennes optræden ikke sies att være. Hadde noen værtt utenfor hytten vor den aften måtte hans inntrykk av beboernes mentale tillstann ikke værtt særli høi. En huien & skriken, latter & brøll lød i en ustanseli række over “gamlas” prestationer. Jei syntes det klukket & lo i køierne længe efter att lampen var slokkt”, skrev Amundsen i dagboken .

Olava hadde plass på langbordet sammen med grammofonen. Foto: Follo museum / MiA

På veggen hang også utklippte portretter av kongefamilien. Foto: Norsk Polarinstitutt/
Nasjonalbiblioteket

Framheim bestod av to rom, et større oppholdsrom med langbord og senger langs veggen, og et lite kjøkken. Senere ble et bislag bygget på utenfor kjøkkenet.

Fra venstre: Olav Bjaaland, Sverre Hassel, Oscar Wisting, Helmer Hanssen, Roald Amundsen, Hjalmar Johansen, Kristian Prestrud og Jørgen Stubberud (delvis skjult). Kokken, Adolf Henrik Lindstrøm, stod bak kameraet. Foto: Norsk Polarinstitutt/ Nasjonalbiblioteket.

Langbordet i det store oppholdsrommet var konstruert slik at det kunne heises opp i taket for å rengjøre gulvet. På gulvet ble det lagt linoleum, og Lindstrøm malte taket hvitt slik at rommet ble lysere. Alle kopper, tallerkener, kniver, gaffer, skjeer, kanner og glass var merket med *Fram*. Luxlampen i taket (modell AB Lux 200) gav både varme og lys, mens grammofonen (Deutsche Grammophon AG, Monarch II), som stod innerst på langbordet, skapte god stemning. På veggen innerst til venstre hang tre utklippte portretter av kongefamilien.

Kjøkkenet var Lindstrøms rom. Daglig gjennom vinteren serverte han hot-cakes med syltetøy, nybakt helkornbrød, selkjøtt, hermetisert frukt, pai eller pudding og kaffe. Han var alltid førstemann opp om morgenen og som oftest førstemann i seng om kvelden.

Lindstrøm i sin kjøkkenkrok. Foto: Norsk Polarinstitutt / Nasjonalbiblioteket

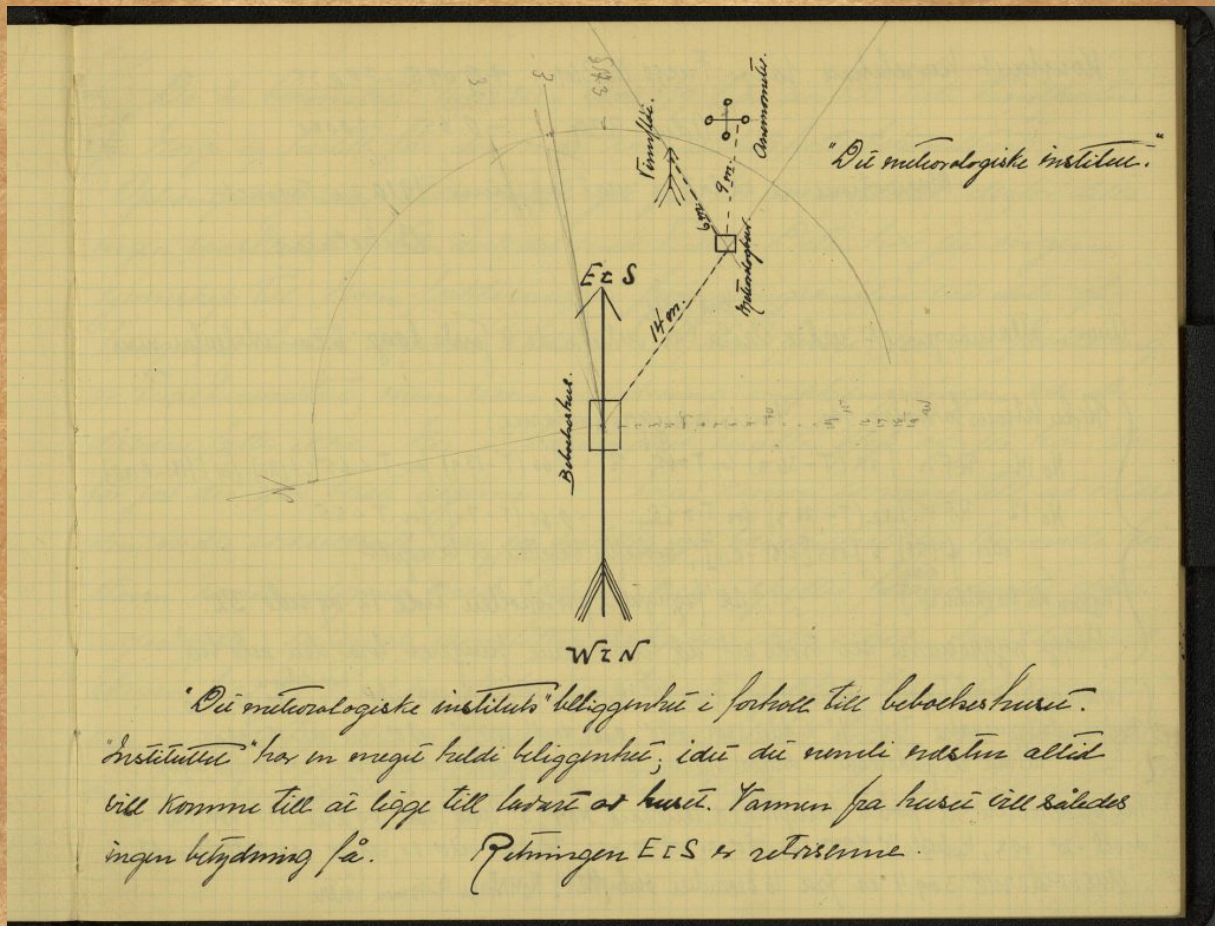
Det andre hjørnet av Lindstrøms kjøkken. Hyllene er fulle av bokser med kjeks, kakao og kjøkkenutstyr. Foto: Follo museum / MiA

Kjøkkenet ble også brukt til engelskundervisning gjennom vinteren. Prestrud var lærer, og elevene var Wisting, Hanssen, Bjaaland og Stubberud. Etter endt opplæring kunne de lese de engelske bøkene til Scott og Shackleton, som var en del av Framheims bibliotek.

Daglige rutiner ble raskt etablert, og et av de faste ritualene om morgenen var at alle tippet temperaturen ute. Etter 4 måneders gjetning ble Hjalmar Johansen kåret som den beste. I premie fikk han en langkikkert. På kveldene ble det arrangert pilkastkonkurranse. En liten blink ble hengt på innsiden av kjøkkendøren, og kastingen foregikk fra bordenden, omtrent tre meter unna. Lindstrøm deltok aldri, men tok heller frem kortstokken og la kabal. Både Hassel, Amundsen og Wisting traff som oftest kjøkkendøren, Bjaaland pleide å lure seg nærmere, og Johansen, Prestrud og Hassel var gode. Men ingen av dem så gode som Stubberud, som gikk av med sammenlagtseieren da våren kom. Under stor begeistring og jubel ble han overrakt et gullur som premie.

Lørdager var klippe-, barberings- og dampvaskedag. I tillegg inneholdt lørdagskvelden en toddy og sigar. Søndager ble holdt rolige, ofte med grammofonkonsert på kvelden.

I tillegg til utbedring av utstyr og forberedelser til sledeturen mot Sydpolen, ble det gjennomført meteorologiske observasjoner gjennom vinteren i Framheim. Kokken, Adolf Henrik Lindstrøm, ble utnevnt som underbestyrer ved "Framheim meteorologiske station". Inne på kjøkkenet hang flere instrumenter, og de bygget opp en egen stasjon utenfor. Observasjonene ble senere ført i notatbøker som i dag befinner seg på Nasjonalbiblioteket.

Nulpunktbestemmelser og anmærkninger til de meteorologiske observationer og instrumenter med mer.

En vindfløy med årstallet 1911 ble laget av Knut Sundbeck om bord på *Fram*. Den hadde sin plass ved siden av meteorologiburet utenfor Framheim. Vindfløyen var et av de få objektene Amundsen tok med seg hjem til Svartskog fra Framheim. Han fikk den montert på toppen av flaggstangen på Uranienborg. Nedenfor kan du utforske 3D-modellen av vindfløyen.

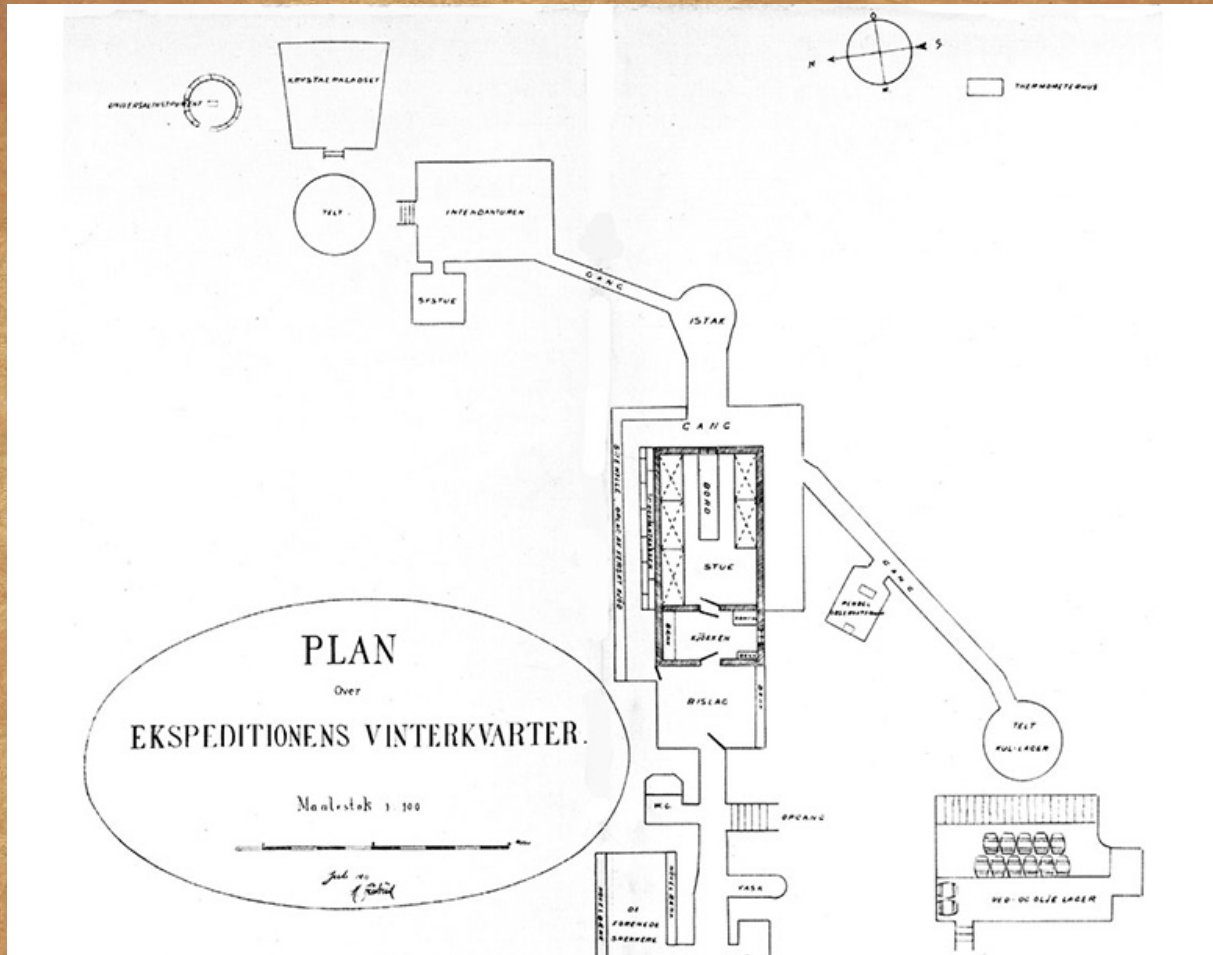
Vindfløyen sammen med meteorologiburet utenfor Framheim. Foto: Follo museum / MiA

Lindstrøm måler vinden utenfor Framheim. Foto: Follo museum / MiA

Snøhulene

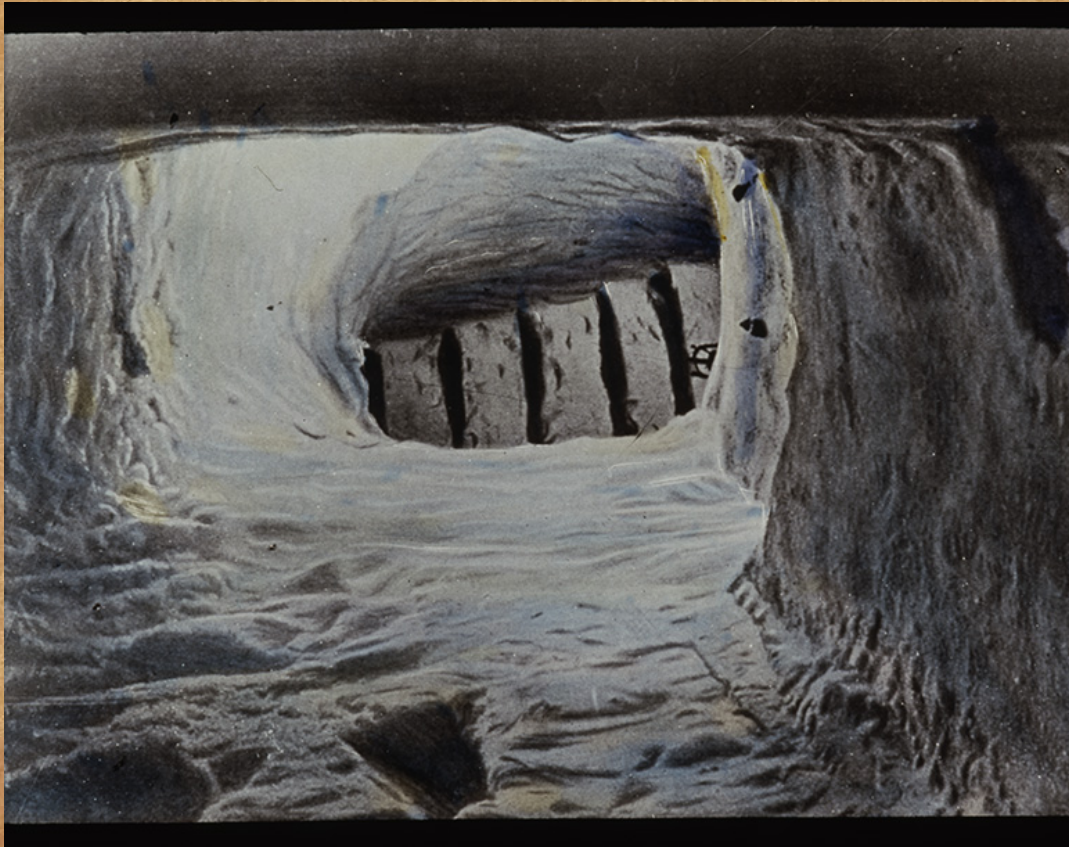
Etter hvert som Framheim ble dekket av snø gjennom vinteren, oppstod muligheten til å utvide boarealet. Først ble det gravd en snøgang rundt hytten for å ha tilgang til ren snø og mer plass til å lagre mat, deretter ble det gravd ut flere ganger og huler. Til slutt hadde de etablert en hel liten landsby under snøen.

Vest for Framheim ble det gravd ut snekkerverksted, dampbad og smie. I øst lå "Intendanturen", der sledene ble pakket, Wistings systue og "Krystallpallaset", der sledekassene ble pakket. Sør for Framheim førte en snøgang til kullageret, pendel- og observasjonsrom.

Inngang ned til Framheim fotografert i måneskinn 22. mai 1911. Foto: Follo museum / MiA

Snøgangen mellom huset og kullteltet. Foto: Follo museum / MiA

Prestrud og Hanssen surrer sleder i rommet som fikk navnet Intendanturen.
Foto: Follo museum / MiA

Wisting i sin syhule. Foto: Follo museum / MiA

Hjalmar Johansen ved en av sledekassene med pemmikan. Mellom den sylinderformede pemmikanen stod hvite tøypølser med tørrmelk. Foto: Follo museum / MiA

Olav Bjaaland hører sledemeiene i snekkerverkstedet. Sledene veide opprinnelig 34 kilo, men Bjaaland gjorde dem 10 kilo lettere. Foto: Follo museum / MiA

Oscar Wisting i Intendanturen. Foto: Follo museum / MiA

Sverre Hassel foran dampbadet. Dampbadet var en sammenleggbar amerikansk modell, som bestod av en kasse man krøp innunder, med hodet ut over toppen. Under var det en kasse med vann, som ble varmet opp av to primuser. Foto: Follo museum / MiA

Sverre Hassel i Oljelageret. Amundsen beskrev Hassel som «direktør for «Framheim Kull-, Ved- og Petroleumbolag» – en meget betrodd stilling. Han er alt i ett, fra direktør – eller muligens generaldirektør – til visergutt». Foto: Follo museum / MiA

Farvel til Framheim

Etter at Sydpolspartiet dro mot Sydpolen 20. oktober og Østpartiet dro ut 7. november, ble Lindstrøm igjen alene i Framheim frem til midten av desember, da Østpartiet returnerte. I januar kom også Sydpolspartiet tilbake, og 30. januar var de alle om bord på *Fram* og begynte på reisen mot Hobart og sivilisasjonen.

Ved avreise skrev Amundsen i dagboken:

“De var helt tonkt å færrlate Framheim. Ett prektiere å kosliere åvervintringshus har ingen hatt. Da vi færrlot hadde L. renskurt de fra ytterst till innerst å de så strålenne ut. Uården å skjiddenfærrdihet skall vi ikke få or færr, viss noen skulle kämme dær å se de.”

Etter at Lindstrøm vasket seg ut, ble aldri Framheim besøkt eller beskrevet igjen. Fra 1928 til 1950-tallet ble området der Framheim lå, besøkt flere ganger av amerikaneren Richard E. Byrd. Han etablerte flere overvintringsstasjoner, kalt Little America, like nord for der Framheim lå, men han beskrev aldri at han så Framheim eller noen spor etter den.

Det er derfor sannsynlig at Framheim snødde ned før Byrd ankom. Mellom 1957 og 1962 skjedde det som Amundsen hadde fryktet, men likevel var så trygg på at ikke kunne skje – isen som Framheim stod på, brakk. Dette førte til at både Framheim og Byrds baser drev til havs og forsvant for alltid.

I 2011 ble en fullskala rekonstruksjon av Framheim reist på Finse på Hardangervidda:

Og i 2022 ble den første mobile utgaven lansert på Fagerheim:

